

سناریوهای جنگ محتمل علیه جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه: سناریو جنگ نیابتی غیردولتی)

علی فرهادی^{۱*}

عزیز نصیرزاده^۲

چکیده

طبق فرمایش مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، سیاست‌های خبیث‌آلود استکبار در منطقه ما ایجاد جنگ‌های نیابتی غیردولتی است. از همین رو، هدف اصلی تحقیق حاضر شناسایی عوامل کلیدی و پیشران‌های جنگ نیابتی غیردولتی و تبیین سناریو این جنگ می‌باشد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش جزء پژوهش‌های اکتشافی آینده‌پژوهانه است که به روش سناریونویسی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق ۱۰ نفر از راهبردی‌پدازان حوزه دفاعی- نظامی می‌باشند که به روش هدفمند انتخاب گردیدند. اطلاعات مورد نیاز به روش خبرگی جمع‌آوری و در چارچوب الگوی سناریونویسی تبیین گردیدند. از بین چهار سناریو محتمل علیه جمهوری اسلامی ایران (سناریو جنگ نیابتی غیردولتی، سناریو نفوذ، سناریو جنگ نیابتی دولتی و جنگ تلفیقی)، سناریو جنگ نیابتی غیردولتی به دلیل احتمال وقوع بیشتر، در نظر گرفته شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که به دلیل هزینه بالای جنگ مستقیم، تلفات انسانی، مسائل اقتصادی و عدم اقناع افکار عمومی، استکبار جهانی و در رأس آن‌ها آمریکا تمایلی به ورود مستقیم در جنگ را نداشته و با استفاده از زمینه‌های اختلافی موجود و یا ساختگی، به تحریک و تهییج کشورها و یا گروه‌های قومی مذهبی برای جنگ با ج.ا.ایران پرداخته و حمایت‌های مالی و اقتصادی، سیاسی و نظامی را از آن‌ها بعمل می‌آورد تا به اهداف خود برسد.

واژه‌های کلیدی:

سناریو، جنگ نیابتی غیر دولتی، عوامل کلیدی، پیشران‌ها.

۱. مدرس دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری

۲. مدرس دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری

مقدمه

جنگ نیابتی اگرچه راهبرد نظامی مربوط به دوران جنگ سرد است اما به‌خصوص از سال ۲۰۱۱ به بعد توسط آمریکا در کشورهای اسلامی اجرایی می‌شود. علت اتخاذ چنین راهبردی بیش از هر چیز به شرایط داخلی آمریکا از جمله مسائل اقتصادی و انزجار مردم از جنگ مربوط است و هدف اصلی آن نیز در شرایط کنونی مقابله با موج رو به گسترش بیداری اسلامی در کشورهایی است که تا پیش‌ازین زیر سیطره و سلطه آمریکا قرار داشتند. آمریکایی‌ها در تحرک‌های جدید خود تلاش می‌کنند باهدف ضربه زدن به امنیت جمهوری اسلامی ایران، جنگ‌های نیابتی را به نزدیکی مرزهای کشورمان بکشانند که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز در دیدار اردیبهشت ۹۴ از دانشگاه افسری امام حسین (ع) به این موضوع اشاره و از نیروهای مسلح کشورمان خواستند تا ضمن حفظ هوشیاری، آمادگی خود را در سطح بالایی حفظ کنند و البته هشدار دادند که اگر شیطنتی صورت گیرد واکنش جمهوری اسلامی ایران بسیار سخت خواهد بود (ملاح، ۱۳۹۴). همچنین ایشان فرموده‌اند؛ امروز سیاست‌های خباث‌آلود استکبار در منطقه‌ی ما ایجاد جنگ‌های نیابتی است؛ برای منافع خودشان، کشورهای منطقه را یا گروه‌هایی در داخل کشورها را تحریک کنند و وادار کنند که به جان هم بیفتند و آن‌ها منافع خودشان را دنبال کنند؛ جیب کمپانی‌های اسلحه‌سازی را پر کنند، سیاست‌های اقتصادی اقتصاد نزدیک به ورشکستگی خودشان را ترمیم کنند؛ هدف آن‌ها این است؛ ما باید بیدار باشیم (فرمایشات، مورخه ۱۳۹۴/۲/۲۶). معتقدیم که هم در سوریه، هم در بحرین، هم در یمن، هم در همه جای دنیای اسلام، دشمنان جنگ‌های نیابتی به راه می‌اندازند، مردم را با یکدیگر درگیر می‌کنند. راه‌حل این است که بنشینند باهم صحبت کنند، گفتگو کنند، مذاکره کنند، دیگران دخالت نکنند، سلاح از بیرون - به این شکل که ملاحظه می‌کنید - به کشورها تزریق نشود (فرمایشات، مورخه ۱۳۹۶/۳/۱۴).

جمهوری اسلامی ایران نیز به دلیل ماهیت ضد استکباری، موقعیت خاص ژئوپولوتیک در منطقه، حمایت از مستضعفین جهان و حفظ سیاست استقلال‌خواهی و همچنین برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای خود، به‌طور طبیعی در معرض تهدیدات زمانی و مکانی گوناگونی قرار دارد. حضور بازیگران غیردولتی در صحنه‌های جنگ، حمایت و پشتیبانی بازیگران دولتی از آن‌ها، تلاش این بازیگران برای ایجاد هویت و همچنین تحولات فناوری، گسترده شدن تجهیزات مدرن و کنترل از راه دور و شکل‌گیری قدرت‌های هوشمند، گسترده شدن جنگ‌های نیابتی،

سوق یافتن جنگ‌ها به درون شهرها و طولانی شدن جنگ، به‌ویژه شکل‌گیری گروه‌های افراطی در منطقه (عراق، سوریه، یمن و ...) و حمایت دشمنان منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای جمهوری اسلامی از گروه‌های افراطی علیه جمهوری اسلامی ایران و منافع ملی ما، در کنار دشمنی برخی از همسایگان و قدرت‌های منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و تشکیل ائتلاف‌های آشکار و پنهان علیه جمهوری اسلامی ایران و منافع ملی ما در سطح منطقه، حاکی از تغییر ماهیت جنگ‌ها می‌باشد؛ بنابراین ماهیت جنگ‌ها نیز دست‌خوش تغییراتی است که همگام با انقلاب در مسائل نظامی، دوره‌ی انتقالی را به‌سوی مفاهیم نظری جدید طی می‌کند. برخلاف جنگ‌های دهه‌های گذشته که بر پایه‌ی مقابله‌محوری، اعمال خسارت و انهدام، فرسایشی و توأم با تکیه بر استفاده از ابزارهای بسیار گران بود؛ جنگ‌های آینده به‌سوی جنگ‌های هوشمند و نیابتی و نهایتاً تکیه بر استفاده از زیرساخت‌های نرم در ابزارها و جنگ‌افزارهای نظامی دارد.

بدیهی است که جلوگیری از دستیابی دشمن به اهداف خود، با اتکاء به سناریو جنگ‌های کلاسیک و مرسوم و عدم پیش‌بینی و آینده‌نگری تحولات این حوزه، جوابگوی نیازهای اساسی برای حصول به اهداف و آرمان‌های عالی و تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴ نخواهد بود و تبیین جنگ‌های نیابتی، چالشی است که دغدغه‌ی اصلی فرماندهان نظامی و بسیاری از پژوهشگران عرصه‌ی نظامی را به خود اختصاص داده است. این‌که در آینده صحنه‌های جنگ چگونه خواهد بود، مسئله‌ای است که بسیاری از فرماندهان و متفکران را به تفکر واداشته تا بتوانند شمای روشنی از آنچه احتمالاً در آتیه رخ خواهد داد را به تصویر بکشند.

در همین راستا یکی از دغدغه‌های مهم و اساسی جمهوری اسلامی ایران جلوگیری از غافل‌گیری، رصد، شناسایی، پیش‌بینی و ارزیابی تهدیدهای متعددی است که از سوی قدرت‌های استکباری و دشمنان منطقه‌ای و گروه‌های افراطی متوجه میهن عزیزمان خواهد شد. اقدام انفعالی و عدم برنامه‌ریزی برای آینده و آینده‌پژوهی در این حوزه بسیار خطرناک و غیرمنطقی می‌باشد و باعث عقب ماندن از دشمنان و رقبا می‌گردد.

با نگرش به مطالب عنوان‌شده، مسئله اصلی تحقیق ناشناخته بودن سناریو جنگ نیابتی علیه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد؛ بنابراین این تحقیق به دنبال کشف و استخراج مهم‌ترین عوامل کلیدی و پیشران‌ها، تعیین منطق سناریوها و درنهایت تدوین سناریو جنگ نیابتی می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تاریخچه

اگرچه اصطلاح جنگ نیابتی سال‌ها است که در نظام بین‌الملل به‌خصوص در نظام منطقه خاورمیانه بکار می‌رود اما این اصطلاح پس از بیانات رهبر معظم انقلاب در روز ۲۶ اردیبهشت ۱۳۹۴ در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی با حساسیت بیشتری در ادبیات سیاسی کشورمان وارد شد. رهبر معظم انقلاب در بازدیدشان از دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع) به موضوع کشاندن جنگ نیابتی به مرزهای ایران اشاره کرده و فرمودند: بنده خبرهایی دارم از اینکه دشمنان ما با همراهی برخی از مسئولان سفیه منطقه خلیج فارس درصدد هستند که جنگ‌های نیابتی را به مرزهای ایران بکشانند.

جنگ نیابتی

جنگ یکی از دیرپاترین پدیده‌های جامعه انسانی است و از دیرباز تاکنون جامعه‌ای را نمی‌توان یافت که به‌گونه‌ای درگیر جنگ نبوده باشد. این پدیده برای بشر دورویه داشته است، تلخی‌ها و شیرینی‌ها، زهر و پادزهرها. همه جنگ‌ها در طول تاریخ بشر دارای وجوه مشابه و تمایز بسیاری بوده‌اند. بخش زیادی از باور نظامیان در جنگ و صلح متأثر از نظرها و اندیشه‌هایی در خصوص ماهیت و ویژگی‌های جنگ است که توسط اندیشمندان معروفی نظیر سان تزو، کلازوتس و ... عنوان شده است. به‌رغم تلاش برای پرهیز از جنگ، جنگ صدمه‌های بسیاری را به بشر وارد ساخته است. جنگ‌های جهانی اول و دوم قرن بیستم را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ جنگ‌ها دانست. جنگ پدیده در حال تکامل است که ابعاد و جنبه‌های گوناگون داشته و دوره‌های تکاملی متنوعی را طی نموده است. شناخت دقیق پدیده جنگ نیازمند شناخت فراگیر مفاهیم آن نظیر اهداف، علل و به‌ویژه رویکرد کنشگران جنگ است. با گذر زمان نیاز به بازنگری در انگاره‌های قدیمی مربوط به جنگ و باز شکافی آن ضرورت می‌یابد (کرفلد، ۱۳۸۶).

جنگ‌ها بر اساس هدف، به جنگ عادلانه و غیرعادلانه؛ بر مبنای مقیاس‌های جغرافیایی، به جنگ‌های محلی، منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و جهانی (عمومی)؛ با توجه به انضباط و تاکتیک، به جنگ‌های منظم، کلاسیک و نامنظم (چریکی)؛ بر اساس سطح جغرافیایی، به جنگ‌های دریایی، هوایی و زمینی؛ بر اساس قلمرو، به جنگ‌های داخلی و خارجی تقسیم می‌شوند. با توجه به تعاریف فوق‌الذکر اگر بخواهیم یک تعریف جامع‌ومانع از جنگ ارائه بدهیم، می‌توان

گفت: جنگ عبارت است از برخورد مسلحانه بین دو یا چند کشور. از منظر نگاه به آینده می‌توان جنگ را برخورد خشونت‌آمیز و مسلحانه دو یا چند گروه یا کشور برای تصاحب منافع بیشتر در آینده دانست (طلوعی، ۱۳۷۵).

ممکن است تهاجم‌ها در آینده، این‌چنین صریح و آشکار و سهل‌الدفع نباشد و ممکن است پیچیده‌تر باشد و لذا پیچیدگی و ایمان قوی لازم است. من عرض می‌کنم دفاع از اسلام در دوران نبی اکرم (ص) آسان‌تر از دفاع از اسلام در دوران امیرالمؤمنین (ع) بود. چون این قضیه پیچیده‌تر بود و چنین چیزی در آینده ممکن است؛ زیرا استکبار جهانی، ابزارهای گوناگونی را در اختیار دارد (رهبر معظم انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹).

یکی از پارادایم‌های جنگی جدید که در جنگ‌های اخیر، جنگ نیابتی بود، در جنگ‌های اخیر قدرت‌های سلطه‌طلب با تطمیع گروه‌های تروریستی و حمایت همه‌جانبه از آن‌ها تمام تلاش خود را بکار گرفتند تا بتوانند از این گروه‌های تروریستی به‌عنوان ابزاری جهت پیش‌برد اهداف و امیال نامشروع خود استفاده نمایند. به‌طور مثال از این گروه‌ها در جنگ سوریه و عراق به‌طور گسترده استفاده نمودند. همان‌طور که اجرای پارادایم جنگ مقاومت یکی از پارادایم‌های جنگی توسط کشورهای آزادی‌خواه و استکبارستیز بود، اجرای جنگ نیابتی هم توسط قدرت‌های زورگو و استعمارگر هم یک پارادایم جنگی جدیدی بود که در جنگ‌های اخیر شکل گرفت (کلانتری، ۱۳۸۸).

جنگ نیابتی وضعیتی است که در آن قدرت‌های درگیر به‌جای اینکه مستقیماً وارد جنگ با یکدیگر شوند با حمایت‌های مالی، تسلیحاتی و تبلیغاتی از کشورها یا گروه‌های مسلح دیگری که با قدرت مقابل یا متحدین آن در جنگند، سعی در تضعیف آن قدرت یا فشار بر آن می‌نمایند. در بسیاری از موارد به علت توان بالای نظامی قدرت‌های اصلی، درگیری نظامی مستقیم آن‌ها با یکدیگر می‌تواند هزینه‌های سیاسی، اقتصادی و انسانی بالایی را برای هر دو طرف در پی داشته باشد و از این‌رو طرفین تلاش می‌کنند که بدون وارد شدن به جنگ تمام‌عیار از طریق حمایت از گروه‌ها و دولت‌های ثالث به‌طرف مقابل ضربه بزنند. در موارد دیگری ممکن است دو قدرت اصلی به جنگ مستقیم با یکدیگر مشغول شده باشند، اما هم‌زمان در مناطق دیگری با حمایت از گروه‌ها و کشورهای ثالث به جنگ نیابتی با قدرت مقابل نیز بپردازند. جنگ نیابتی خالص تقریباً وجود ندارد، زیرا گروه‌هایی که با یک کشور خاص در جنگ هستند معمولاً به دنبال منافع و هدف‌های خاص خود هستند که ممکن است با منافع و هدف‌های کشور حامی آن‌ها یکی نباشد (ملاح، ۱۳۹۴).

معمولاً بیشترین کاربرد جنگ‌های واسطه‌ای در دوران جنگ سرد است، زیرا به این وسیله می‌توان بدون درگیری مستقیم با قدرت مقابل و ورود در یک جنگ بزرگ و بسیار پرهزینه، به فشار بر قدرت مقابل ادامه داد. امروزه هر چه از جنگ‌های تمام‌عیار صنعتی دور می‌شویم، کم‌کم شاهد تغییر روش‌ها هستیم؛ روش‌هایی که نیازی به ارتش‌های بزرگ ندارد که مهم‌ترین آن‌ها «جنگ‌های نیابتی» است که در آن، گروه‌های تروریستی، خرابکاران و مزدوران به نیابت از یک کشور یا گروهی از کشورها و در جهت تحقق اهداف آن‌ها به اقدام‌های نظامی دست می‌زنند و به‌مثابه «پییمانکاران نظامی» تبلیغاتی^۵، اهداف از طریق قائم‌مقام پیگیری می‌شود که امروزه این مدل به جد از طریق قدرت‌های بزرگ خاصه آمریکا دنبال می‌شود به‌ویژه اگر کشوری از محدوده استراتژیک کم‌تری برخوردار باشد و نخواهد تلفات زیادی داشته باشد به این نسل از جنگ‌ها متوسل می‌شود. اساساً کشورها همیشه در پی به حداکثر رساندن قدرت و نفوذ خود با صرف کم‌ترین هزینه‌ها هستند. لذا میل دارند نمونه‌های جدیدی از تاکتیک‌ها و الگوهای نظامی را بیازمایند، چراکه یک اصل مهم نظامی وجود دارد که می‌گوید تاکتیک‌هایی را که برای شما یک‌بار پیروزی آورده‌اند، تکرار نکنید.

البته در یک جنگ نیابتی، طرفین جنگ به دلایل مشخص مخصوص به خود وارد منازعه با یکدیگر می‌شوند؛ اما دلیل اینکه آن‌ها به‌عنوان «نایب» در نظر گرفته شده و آن منازعه حالت جنگ نیابتی پیدا می‌کند، همان عامل پیش‌گفته، یعنی حمایت یک کشور خارجی است. دلیل این حمایت نیز آن است که «نایب» هدفی را دنبال می‌کند که برای حامی مطلوب به نظر می‌رسد. جنگ نیابتی امروز در منطقه دارای دو چهره متفاوت با یک هدف است. یک چهره آن جریان تکفیری، استعماری فرقه‌ای و صهیونیستی با ویژگی‌های جهالت و خباثت است که نمادش را امروز در داعش می‌توان دید. چهره دوم آن، تهاجم‌ها و تجاوزهای نظامی توسط کشورهای هم‌پیمان با آمریکا است که نماد آن را در تهاجم و تجاوز سعودی‌ها به یمن به‌وضوح می‌توان مشاهده نمود (همان منبع).

ویژگی‌های جنگ نیابتی؛ این جنگ از آنجایی که به نیابت از طرفین اصلی برگزار می‌شود، طرفین اصلی در آن حضور مستقیم ندارند، بلکه از نیروها و ابزارهای محلی و منطقه‌ای خود بهره می‌گیرند و به لحاظ جغرافیایی، جنگ نیابتی در عمق راهبردی دو طرف اصلی انجام می‌گیرد.

علل اتخاذ جنگ نیابتی

به‌طور کلی علل ایجاد جنگ‌های نیابتی عبارت‌اند از:

- افزایش هزینه‌های جنگ مستقیم: وارد شدن به جنگ برای هر کشوری هزینه‌های زیاد انسانی، اقتصادی و اجتماعی به دنبال خواهد داشت. این هزینه‌ها برای کشوری نظیر آمریکا که شاهد جنگ‌های متعدد در نقاط مختلف جهان است، به‌مراتب بیشتر خواهد بود. یکی از مهم‌ترین مزیت‌های جنگ نیابتی برای آمریکا در این است که نه‌تنها هزینه اقتصادی برای چنین جنگی پرداخت نمی‌کند و بلکه با فروش تسلیحات، موجب افزایش درآمد آن‌ها نیز می‌شود.
- فروش تسلیحات بیشتر: یکی از منابع مهم درآمدی برخی از کشورهای صنعتی، فروش تسلیحات است. جنگ نیابتی سبب افزایش فروش تسلیحات و درآمد کشورهای صنعتی می‌گردد.
- جلوگیری از انزجار مردم کشورها از جنگ: یکی دیگر از مهم‌ترین علل روی آوردن کشورها به جنگ‌های نیابتی این است که مردم آن کشورها از جنگ‌های طولانی‌مدت و حضور جوانان و اعضای خانواده‌شان در خارج از کشورشان خسته شده‌اند. به‌عنوان مثال، تداوم حضور نظامیان آمریکایی در خارج از آمریکا پیامدهای روحی و روانی شدیدی برای نظامیان این کشور به دنبال داشته است و سبب انزجار مردم آمریکا از جنگ و مخالفت با ورود این کشور به هر نوع جنگ جدیدی شده است (ملاح، ۱۳۹۴).
- در شرایط کنونی صرف‌نظر از اینکه جنگ نیابتی در جهت تأمین منافع کشورها با هزینه اقتصادی و انسانی کم‌تر قرار دارد، ایجاد چنین جنگی اهداف مهمی دارد که مهم‌ترین این اهداف عبارت‌اند از:
  - ایجاد انحراف در بیداری اسلامی: غرب آسیا و شمال آفریقا از سال ۲۰۱۱ تاکنون با تحولاتی مواجه شد که ضدآمریکایی بودن از شاخص‌های مهم این تحولات است و درعین‌حال، یکی از مهم‌ترین اهداف این تحولات نیز روی کار آوردن دولتی غیر وابسته و مستقل است. ترکیب دو عامل ضدآمریکایی بودن و تشکیل دولتی مستقل به‌منزله تضعیف آشکار جایگاه و موقعیت آمریکا در این منطقه است. بر این اساس، آمریکا باهدف بازگشت و سلطه مجدد در غرب آسیا، استفاده از رویکرد جنگ نیابتی را در دستور کار خود قرار داد.

▪ تضعیف جریان مقاومت: جنگ‌های نیابتی در حوزه جغرافیایی ایجاد می‌شوند که در محور مقاومت قرار دارند یا مخالف حضور مستقیم آمریکا هستند، نظیر سوریه و عراق. آمریکایی‌ها از طریق توسعه ناآرامی و آشوب در این کشورها و در این مناطق، سعی می‌کنند جریان مقاومت و حامیان آن به‌خصوص جمهوری اسلامی ایران را در این ناآرامی‌ها درگیر کند تا از این طریق بتواند کشورهای جبهه مقاومت را تحلیل دهند (همان منبع).

آینده‌پژوهی و سناریونویسی

شناسایی عوامل کلیدی و پیشران‌ها و روندهای آینده، دغدغه‌ی اغلب دولت‌ها و مراکز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری راهبردی محسوب می‌شود (بوشهری و همکاران، ۱۳۸۷). با مشخص شدن عوامل کلیدی و پیشران‌ها، امکان تبیین سناریوها ایجاد می‌گردد. سناریو مجموعه‌ای متشکل از توصیف وضع آینده و تسلسل رویدادهایی است که به گذار از وضع کنونی به وضع آینده می‌انجامد (مردوخ، ۱۳۹۲). تکنیک سناریونویسی به‌طور مؤثری برای آینده دور سازمان‌ها کاربرد دارد (ستاری‌خواه، ۱۳۹۳). و بر مبنای روش شوارتز سناریوها در هشت گام؛ شناسایی موضوع یا تصمیم اصلی، شناسایی عوامل کلیدی، شناسایی نیروهای پیشران، تعیین اثرگذاری و اثرپذیری نیروهای پیشران بر عوامل کلیدی، طبقه‌بندی عوامل کلیدی بر اساس اهمیت و عدم قطعیت، منطبق‌دهی به سناریوها، پربار کردن سناریوها یا همان داستان‌سرایی، مضامین و انتخاب شاخص‌ها و علائم راهنما انجام می‌پذیرد.

قرآن کریم در باب آمادگی برای جنگ می‌فرماید؛ و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان که شما نمی‌شناسیدشان و خدا آنان را می‌شناسد بترسانید؛ و هر چیزی در راه خدا خرج کنید پاداشش به خود شما بازگردانیده می‌شود و بر شما ستم نخواهد رفت (سوره مبارکه انفال، آیه ۶۰). در راه خدا باکسانی که با شما می‌جنگند نبرد کنید و از حد تجاوز ننمایید که خداوند تجاوزکاران را دوست نمی‌دارد (سوره مبارکه بقره، آیه ۱۹۰). در اسلام هدف نهایی از جنگ و قتال، از بین رفتن فتنه‌ها است هرگاه که دیگران برای مسلمانان فتنه نسازند و جنگ نکنند (حال چه مسلمان شوند یا نه)، دیگر جنگ و قتالی نیست. قرآن کریم در این باره می‌فرماید؛ و با آن‌ها پیکار کنید! تا فتنه‌ای باقی نماند و دین، مخصوص خدا گردد. پس اگر (از روش نادرست خود) دست برداشتند، (مزاحم آن‌ها نشوید! زیرا) تعدی جز

بر ستمکاران روا نیست (سوره مبارکه بقره، آیه ۱۹۳). حفظ آمادگی رزمی برای جنگ آن قدر مهم است که امیرالمؤمنین علی (ع) می‌فرماید؛ برای جنگ آماده شوید و سازوبرگ نبرد را مهیا دارید که آتش کارزار افروخته شده و شعله آن بالا گرفته است (نهج البلاغه، خطبه ۲۶: فراز ۵).

مطالعات آینده‌پژوهی نشان می‌دهد یکی از بهترین روش‌های درک مسائل آینده و ترسیم تصویری شفاف از آینده، شناسایی و تحلیل روندهای جهانی، منطقه‌ای و ملی است. باید تأکید کرد که امور امنیتی و نظامی در جهان هم به شدت متأثر از روندهای کلان بین‌المللی، ملی، بخشی و حتی سازمانی هستند. این روندها با خود پیشران‌هایی برای تغییر و حرکت امور دفاعی و نظامی ایجاد می‌کنند که به کمک آن‌ها بهتر می‌توان به تحلیل سیاست‌ها، تصمیمات و اقدامات کشورهای مختلف در این عرصه پرداخت. از جمله مهم‌ترین این روندها می‌توان کلان‌روندهای شامل؛ جهانی‌شدن، رشد مردم‌سالاری (دموکراسی) در جهان، توسعه علوم و فناوری، شکل‌گیری عصر اطلاعات و دانش، توسعه اقتصادی جهان، رشد صلح‌طلبی و اعتدال‌گرایی، بهبود و بهینه‌سازی سامانه‌ها و توسعه فناوری.

روندهای فوق، همراه با خود، پیشران‌هایی برای تغییر و تحول در بخش دفاع کشورهای مختلف ایجاد کرده‌اند. سطح، اهمیت و تأثیرگذاری این پیشران‌ها در کشورهای مختلف یکسان نیست. هر کشور متناسب با سطح پیشرفت و توسعه‌یافتگی خود (بلوغ اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) و تهدیدهای امنیتی و دفاعی پیش رو، ممکن است به یک یا چند مورد خاص از این پیشران‌ها توجه بیشتری نماید.

مهم‌ترین پیشران‌های بنیادین شامل؛ محدودسازی و تلاش برای حذف به‌کارگیری تسلیحات کشتار جمعی، کاهش تلفات نیروی انسانی خودی و دشمن، تأثیرگذاری سریع و کاهش زمان و هزینه‌های درگیری نظامی، بهینه‌سازی سامانه‌های دفاعی، عقلایی‌سازی بودجه‌های نظامی، بهره‌مندی از ائتلاف‌های نظامی و ناهمگونی نظامی می‌باشد که به نظر می‌رسد مجموعه‌ی این پیشران‌ها، روند حرکت جهانی امور دفاعی و نظامی در ۱۰ تا ۱۵ سال آینده را رقم بزند. اسناد چشم‌انداز و راهبردهای توسعه بخش دفاع کشورهای مختلف نیز مؤید همین موضوع است (منزوی، ۱۳۸۸).

پیشینه تحقیق

نصیرزاده و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ی سناریوهای جنگ آینده جمهوری اسلامی ایران را شامل سناریو صحنه جنگ تلفیقی، بی‌ثبات‌سازی، مهار راهبردی و جنگ نیابتی تعیین

نموده‌اند. فرهادی (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای سناریو نفوذ نرم را در چهار عنوان نفوذ گسترده در سطح کارکنان (با تأکید بر رویکرد فکری و فرهنگی)، نفوذ جریانی و شبکه‌سازی، نفوذ موردی در مراکز تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی نیروهای نظامی (رده‌های فرماندهی و مدیریتی) و نفوذ موردی در سطح کارکنان شناسایی و تبیین نموده است.

احمدی‌مقدم (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای با عنوان «استراتژی نیروی مقاومت بسیج در جنگ آینده»، سناریوهای چهارگانه؛ جنگ سرد، بمباران راهبردی، اشغال نظامی محدود و اشغال نظامی گسترده (جنگ تمام‌عیار) را مطرح نموده است. الله‌کرم و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه‌ای با عنوان «مطالعه فضای جغرافیایی و ظرفیت‌های غیر حاکمیتی ج.ا.ایران و چگونگی بهره‌برداری احتمالی توسط تهدیدکننده آتی و بهره‌برداری آن فضا و ظرفیت‌های غیر حاکمیتی توسط جمهوری اسلامی ایران» سناریوهای اقدام ضربت نظامی آمریکا علیه ج.ا.ایران، اشغال محدود (خوزستان، هرمزگان و بوشهر) توسط آمریکا و عدم امکان اشغال گسترده ج.ا.ایران توسط آمریکا را مطرح نموده است. کارگروه تحقیقاتی (ستاری‌خواه و همکاران) در موسسه آموزشی، تحقیقاتی صنایع دفاعی (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان «قدرت یکپارچه امنیت ملی در محور دفاع هوفضایی (قیام)» چهار سناریو برای افق ۱۳۹۴ به بعد را شامل؛ سناریوی تهاجم هوفضایی آمریکا علیه منابع حیاتی، حساس، سناریوی جنگ سایبری، سناریوی تخریب محیط زیستی هارپ و سناریوی تلفیقی تبیین نموده است.

حیدری (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای با عنوان «تدوین سناریو صحنه عملیات مقابله با تهاجم آمریکا در مناطق مأموریتی آجا به تفکیک هر منطقه با به‌کارگیری سامانه‌های مختلف آجا در کلیه سطوح و لایه‌های مختلف عملیاتی» ویژگی‌های بارز صحنه‌های عملیاتی جنگ آینده ج.ا.ایران و آمریکا را تبیین نموده است. پژوهشی با عنوان «روندهای جهانی ۲۰۳۰؛ جهان‌های بدیل» توسط «شورای اطلاعات ملی آمریکا» اجرا شده است که چهار سناریو موتورهای خاموش، گسترش، جینی یا جهان تضادها و دنیای فارغ از دولت در آن ارائه شده است. گزارشی با عنوان «مواجهه با ایران: تقابل، مهار و یا درگیری» توسط اندیشگاه رند در سال ۲۰۰۷ منتشر شده است. این سند، نگاه جامعی به موضوع رودررویی با ایران دارد.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش جزء تحقیق‌های اکتشافی با رویکرد آینده نگارانه می‌باشد که به روش سناریونویسی ابداعی کمی ستاری‌خواه (۱۳۹۳) در شش گام نگاشته شده است. گام اول؛ مشخص کردن موضوع اصلی سناریو، گام دوم؛ مشخص کردن عوامل کلیدی، گام سوم؛ مشخص کردن پیشران‌ها، گام چهارم؛ تعیین میزان عدم قطعیت عامل‌های کلیدی، گام پنجم؛ شناسایی و تعیین منطق سناریو و گام ششم؛ داستان‌سرایی (ستاری‌خواه، ۱۳۹۳).

در این پژوهش ترکیبی از روش کتابخانه‌ای و میدانی جهت گردآوری اطلاعات استفاده شده است. بررسی کتابخانه‌ای با مطالعه و فیش‌برداری از کتب و مقالات موجود انجام شده است. در روش میدانی برگزاری جلسه‌های خبرگی، مصاحبه با صاحب‌نظران برای تکمیل اطلاعات استفاده شده است. همچنین در پژوهش حاضر به منظور افزایش روایی پژوهش سعی شده تا از مشارکت‌کنندگانی استفاده شود که در حوزه‌ی مطالعه صاحب تخصص بوده و از انگیزه و تمایل کافی برخوردار باشند. در عین حال در این پژوهش مطابق رهنمودهایی که ژیلسون (۱۹۷۵) برای افزایش پایایی روش کیفی، ایجاد نموده است با استانداردهای روبه‌های پژوهش، پایایی افزایش می‌یابد؛ یعنی برای افزایش پایایی، موارد زیر رعایت شده است:

- اجراء کامل و علمی روش سناریونویسی؛
- انتخاب دقیق پاسخ‌گویان و تناسب تخصص آنان با موضوع پژوهش؛
- اخذ بازخورد از پاسخ‌گویان؛
- ایجاد سطحی مطلوبی از اجماع.

یافته‌های پژوهش

در این تحقیق سناریونویسی به روش کمی در شش گام به شرح ذیل انجام شده است:

گام اول: شناسایی موضوع اصلی سناریونویسی

جهت مشخص کردن موضوع اصلی سناریو معمولاً از چارچوب‌های ذهنی مدیران تصمیم‌گیرنده و رهبران سازمان استفاده می‌شود (خوش‌دهان، ۱۳۸۸). از این رو با استناد به

۱. در این مطالعه به گام پرداخته نشده است.

فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورخه ۱۳۹۴/۲/۳ در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه‌السلام که فرموده‌اند؛ "بنده خبرهایی دارم از اینکه دشمنان ما با همراهی برخی از مسئولان سفیه منطقه‌ی خلیج فارس - نه همه‌شان، بعضی - در صدد هستند که جنگ‌های نیابتی را به مرزهای ایران بکشانند"، جنگ نیابتی یکی از سناریوهای اصلی دشمن می‌باشد.

از این رو تحلیل محتوای فرمایشات مقام معظم رهبری و هشدارهای آشکار و پنهان ایشان و همچنین بروز و ظهور شواهد و قرائنی از جمله تعاملات آمریکا، رژیم صهیونیستی و عربستان سعودی و سخنرانی‌های متعدد ترامپ و وزیر امور خارجه آن کشور علیه جمهوری اسلامی و همچنین عقد قرارداد فروش سنگین تجهیزات نظامی به کشورهای منطقه و اقدامات و تهدیدهای متعدد ترامپ حاکی از عصبانیت آن کشور می‌باشد و لذا انگیزه آنان برای ضربه زدن بر جمهوری اسلامی ایران از گذشته بیشتر شده است و وقوع جنگ (از نوع نرم و سخت و یا هوشمند) محتمل می‌باشد و اندیشکده‌های آنان مستمراً سناریوهای مختلفی برای ضربه زدن به جمهوری اسلامی ایران تدارک دیده و خود را برای اجرای این سناریوها آماده می‌نمایند که طبق فرمایشات مقام معظم رهبری، یکی از محتمل‌ترین آن‌ها، جنگ نیابتی است.

گام دوم: مشخص کردن عوامل کلیدی

با تشکیل جلسات خبرگی تعداد ۱۶ عامل کلیدی شناسایی شد و با تعدیل و تلفیق آن‌ها به ۴ عامل کاهش پیدا نمود به طوری که هر یک از آن‌ها (عامل کلیدی جامع و تلفیقی) از لحاظ محتوایی، نقش و کارکرد پوشش لازم برای عوامل کلیدی زیرمجموعه‌ی خود را داشته باشند.

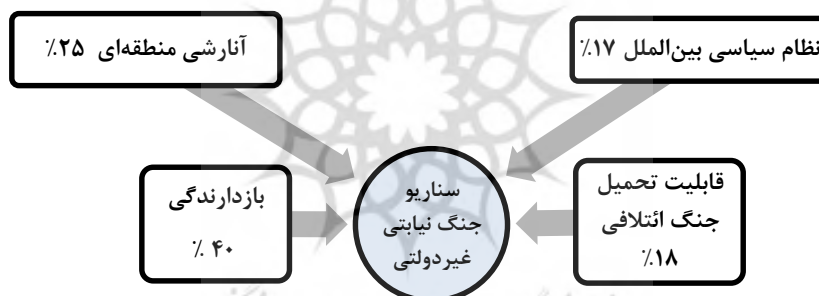
جدول (۱) تلفیق و تعیین مهم‌ترین عوامل کلیدی

ردیف	عوامل کلیدی اولیه	عوامل کلیدی نهایی
۱	توان دفاعی همه‌جانبه مردمی، توان رزمی نیروهای مسلح، محور مقاومت، نوع روابط با کشورهای همسایه، اشراف اطلاعاتی	بازدارندگی
۲	وضعیت اقتصادی دشمن، توان رزم دشمن، تبلیغات دشمن (ایران هراسی)، هزینه جنگ مستقیم	قابلیت تحمل جنگ ائتلافی
۳	ائتلاف جهانی، سازمان‌های بین‌المللی، وضعیت سیاسی کشورهای همسایه	نظام سیاسی بین‌الملل
۴	مواد مخدر، تعدد بازیگران غیردولتی معاند، تفکر تکفیری، داعشی (اسلام‌گرایی افراطی)، حضور و نفوذ بازیگران فرا منطقه‌ای	هرج و مرج منطقه‌ای

عوامل کلیدی نهایی؛ طی جدول ترجیحات قضاوتی مورد ارزیابی و سنجش نسبت تأثیر و میزان نفوذ و مداخله قرار گرفت که نتیجه آن پس از جمع‌بندی و اخذ نظرات گروه خبرگی به شرح جدول زیر به دست آمد که در ستون آخر میزان نفوذ و مداخله جمهوری اسلامی ایران در آن برآورد گردید و عامل بازدارندگی، دارای میزان نفوذ بیشتری است و جمهوری اسلامی ایران با استفاده مؤثر از پیشران‌های مرتبط با این عامل، می‌تواند آن را تقویت نماید.

جدول (۲) ارتباط کمی عامل‌های کلیدی تأثیرگذار در سناریو اول^۱

ردیف	عوامل کلیدی	نسبت تأثیر	میزان نفوذ و مداخله سطح ملی
۱	بازدارندگی	۴۰	بسیار قوی
۲	هرج و مرج منطقه‌ای	۲۵	ضعیف
۳	نظام سیاسی بین‌الملل	۱۷	متوسط
۴	قابلیت تحمیل جنگ ائتلافی	۱۸	ضعیف
	مجموع نسبت تأثیرهای عوامل کلیدی	۱۰۰	

نمودار (۱) ارتباط کمی عامل‌های کلیدی تأثیرگذار در سناریو اول

همان‌گونه که در جدول و نمودار فوق مشخص گردیده، عامل کلیدی بازدارندگی از نسبت تأثیرگذاری بیشتری نسبت به سه عامل دیگر در سناریو جنگ نیابتی برخوردار بوده (۴۰ درصد) و همچنین میزان نفوذ و مداخله سطح ملی این عامل کلیدی بسیار قوی ارزیابی گردیده است؛ بالعکس میزان نفوذ و مداخله دشمنان ج.ا.ایران در این عامل ضعیف ارزیابی می‌گردد.

۱. به علت جلوگیری از حجیم شدن بیش‌ازحد مقاله و تمرکز مقاله بر سناریو جنگ نیابتی غیردولتی، جداول تعیین ارتباط کمی عامل‌های کلیدی تأثیرگذار در سناریوهای دوم، سوم و چهارم و نمودارهای مرتبط آورده نشده است و مقاله صرفاً از بین سناریوهای چهارگانه، به تبیین سناریو اول پرداخته است.

عامل کلیدی هرج و مرج منطقه‌ای نسبت به عوامل کلیدی سوم و چهارم دارای تأثیر بیشتری بوده (۲۵ درصد) و به همراه عامل بازدارندگی در بین دیگر عوامل کلیدی موجود در سناریو از اولویت بالاتری (در نسبت تأثیر) برخوردار می‌باشند. شایان ذکر است میزان نفوذ و مداخله سطح ملی در این عامل ضعیف ارزیابی گردیده و در مقابل میزان نفوذ و مداخله دشمنان ج.ا.ایران بر این عامل بسیار قوی می‌باشد.

گام سوم: نیروهای پیشران سناریو

بر اساس مطالعات اکتشافی نیروی‌های پیشران اولیه به روش خبرگی به شرح ذیل نهایی شده و ارتباط آن‌ها با عوامل کلیدی مربوط ایجاد گردید.

جدول (۳) پیشران‌های عامل‌های کلیدی

ردیف	عوامل کلیدی	نیروهای پیشران ذی‌ربط
۱	بازدارندگی	سیاست‌های داخلی و خارجی ج.ا.ایران، فرهنگ دفاعی، ارتش حرفه‌ای، تحقق اقتصاد مقاومتی، توسعه صنایع دفاعی، محور مقاومت، توسعه انسانی
۲	هرج و مرج منطقه‌ای	تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه، نقش‌آفرینی قدرت‌های فرا منطقه‌ای، تمرکز بر روی بنیان‌های هویتی، سیر تحولات منطقه‌ای، سیاست‌های کشورهای منطقه، سیاست‌های خارجی ج.ا.ایران
۳	نظام بین‌الملل	تحولات ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیک، سیاست‌های قدرت‌های بزرگ، تحولات سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی
۴	قابلیت تحمل جنگ ائتلافی	تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه، سیاست‌های کشورهای منطقه، توان ائتلاف‌سازی قدرت‌های فرا منطقه‌ای، اقتدار نظامی ج.ا.ایران

در این گام به علت جلوگیری از حجیم شدن بیش از حد مقاله و تمرکز مقاله بر سناریو جنگ نیابتی غیردولتی، میزان ارتباط کمی نیروهای پیشران با عوامل کلیدی سناریوهای اول در زیر آورده شده و جداول مرتبط با سناریوهای دوم، سوم و چهارم آورده نشده است.

جدول (۴) تعیین میزان ارتباط کمی نیروهای پیشران با عوامل کلیدی سناریو اول

نیروهای پیشران	عوامل کلیدی	بازدارندگی %۴۰	آنارشی منطقه‌ای %۲۵	قابلیت تحمل جنگ ائتلافی %۱۸	نظام بین‌الملل %۱۷	جمع امتیازها
سیاست‌های داخلی و خارجی ج.ا.ایران	۷	۸	۸	۶	۲۹	
فرهنگ دفاعی	۹	۸	۸	۵	۳۰	
ارتش حرفه‌ای	۹	۷	۸	۵	۲۹	
تحقق اقتصاد مقاومتی	۹	۶	۸	۵	۲۸	

۳۰	۵	۹	۷	۹	توسعه صنایع دفاعی
۳۰	۵	۸	۸	۹	محور مقاومت
۲۹	۵	۹	۷	۸	توسعه انسانی
۲۸	۶	۷	۹	۶	تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه
۲۷	۷	۹	۷	۴	نقش‌آفرینی قدرت‌های فرا منطقه‌ای
۲۸	۶	۵	۹	۸	تمرکز بر روی بنیان‌های هویتی
۲۷	۶	۷	۸	۶	سیر تحولات منطقه‌ای
۲۷	۶	۷	۹	۵	سیاست‌های کشورهای منطقه
	۶۷	۹۳	۹۳	۸۹	جمع امتیازها

با توجه به میانگین مجموع حاصل جمع امتیازهای ترجیحات قضاوتی اعضاء کارگروه، اولویت یا اهمیت هر یک از تعداد ۱۲ نیروی پیشران که در ستون آخر جدول درج گردیده، به شرح ذیل، مشخص گردیده است:

سه نیروی پیشران فرهنگ دفاعی، توسعه صنایع دفاعی، محور مقاومت به‌طور مشترک با ۳۰ امتیاز نسبت به یکدیگر در اولویت اول یا اهمیت بالا قرار دارند، سه نیروی پیشران سیاست‌های داخلی و خارجی ج.ا.ایران، ارتش حرفه‌ای و توسعه انسانی به‌طور مشترک با ۲۹ امتیاز نسبت به یکدیگر در اولویت یا اهمیت دوم قرار دارند، سه نیروی پیشران تمرکز بر روی بنیان‌های هویتی، تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه و تحقق اقتصاد مقاومتی به‌طور مشترک با ۲۸ امتیاز نسبت به یکدیگر در اولویت سوم یا اهمیت بعدی قرار دارند، دو نیروی پیشران نقش‌آفرینی قدرت‌های فرا منطقه‌ای و سیر تحولات به‌طور مشترک با ۲۷ امتیاز نسبت به یکدیگر در اولویت یا اهمیت سوم قرار دارند.^۱

گام چهارم: تعیین میزان عدم قطعیت عامل‌های کلیدی

در این گام، بعدازآنکه نیروهای پیشران مؤثر بر هریک از عوامل کلیدی مشخص شد، خبرگان موضوع اقدام به اولویت‌بندی عامل‌های کلیدی بر اساس میزان عدم قطعیت‌ها پرداخت و عوامل کلیدی که از اهمیت و عدم قطعیت بیشتری برخوردار بودند را مشخص نمود.

۱. به علت جلوگیری از حجیم شدن بیش‌ازحد مقاله و تمرکز مقاله بر سناریو جنگ نیابتی غیردولتی، میزان ارتباط کمی نیروهای پیشران با عوامل کلیدی سناریوهای دوم، سوم و چهارم آورده نشده است.

جدول (۵) عدم قطعیت عوامل کلیدی

اولویت	عوامل کلیدی	درصد عدم قطعیت
اول	بازدارندگی	٪۴۰
دوم	هرج و مرج منطقه‌ای	٪۳۴
سوم	قابلیت تحمل جنگ ائتلافی	٪۳۰
چهارم	نظام سیاسی بین‌الملل	٪۲۵

گام پنجم: شناسایی (ابداع یا خلق) و تعیین منطق سناریو

در پنجمین قدم جهت شناسایی منطق سناریو، گروه کارشناسی بایستی از عوامل کلیدی هر سناریو، پیشران‌ها و زمان، چگونگی و میزان تأثیر نیروهای پیشران بر عوامل کلیدی و همچنین نیروهای پیشران بر یکدیگر اطلاع حاصل کند. لذا در این مرحله ارتباط بین پیشران‌ها با توجه به هریک از عوامل کلیدی سناریو جنگ نیابتی به روش خبرگی و در چارچوب جلسات گروه کانونی و با رأی‌گیری و اجماع نظر خبرگان (کم- ۱، متوسط- ۲ و زیاد- ۳) به شرح جدول ذیل تعیین گردید.

جدول (۶) ماتریس اثرگذاری و اثرپذیری نیروهای پیشران برای عامل کلیدی بازدارندگی

نیروهای پیشران اثرگذار	نیروهای پیشران اثرپذیر							جمع امتیازها
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	
سیاست‌های داخلی و خارجی ج.ا.ایران	*	۲	۳	۳	۳	۳	۲	۱۶
فرهنگ دفاعی	۳	*	۲	۳	۳	۳	۲	۱۶
ارتش حرفه‌ای	۱	۱	*	۱	۲	۲	۳	۱۰
تحقق اقتصاد مقاومتی	۲	۲	۲	*	۳	۲	۱	۱۲
توسعه صنایع دفاعی	۲	۱	۲	۳	*	۳	۲	۱۳
محور مقاومت	۳	۳	۲	۱	۱	*	۱	۱۱
توسعه انسانی	۳	۲	۳	۳	۳	۳	*	۱۷
جمع امتیازها	۱۴	۱۱	۱۴	۱۴	۱۵	۱۶	۱۱	

با توجه به نتایج جدول فوق، در خصوص عامل کلیدی بازدارندگی، توسعه انسانی، سیاست‌های داخلی و خارجی جمهوری اسلامی ایران و فرهنگ دفاعی از تأثیرگذاری بیشتری نسبت به سایر عوامل برخوردار هستند و محور مقاومت و همچنین توسعه صنایع دفاعی هم نسبت به سایر پیشران‌ها از تأثیرپذیری بیشتری برخوردار هستند.

جدول (۷) ماتریس اثرگذاری و اثرپذیری نیروهای پیشران برای عامل کلیدی هرج و مرج منطقه‌ای

جمع امتیازها	۶	۵	۴	۳	۲	۱	نیروهای پیشران اثرپذیر	نیروهای پیشران اثرگذار
۱۴	۲	۳	۳	۳	۳	*	تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه	
۱۳	۲	۳	۲	۳	*	۳	نقش آفرینی قدرت‌های فرا منطقه‌ای	
۱۱	۲	۲	۲	*	۲	۳	تمرکز بر روی بنیان‌های هویتی	
۱۴	۳	۲	*	۳	۳	۳	سیر تحولات منطقه‌ای	
۱۵	۳	*	۳	۳	۳	۳	سیاست‌های کشورهای منطقه	
۱۳	*	۲	۳	۳	۳	۲	سیاست‌های خارجی ج.ا.ایران	
	۱۲	۱۲	۱۳	۱۵	۱۴	۱۴	جمع امتیازها	

با توجه به نتایج جدول فوق، در خصوص عامل کلیدی هرج و مرج منطقه‌ای، سیاست‌های کشورهای منطقه، تحولات منطقه‌ای و تغییر نظام سیاسی کشورهای منطقه از تأثیرگذاری بیشتری نسبت به سایر عوامل برخوردار هستند و بنیان‌های هویتی، تغییر و تحول در نظام سیاسی کشورهای منطقه و نقش آفرینی قدرت‌های فرا منطقه‌ای نسبت به سایر پیشران‌ها از تأثیرپذیری بیشتری برخوردار هستند.

جدول (۸) دو عامل کلیدی دارای بیشترین اهمیت و عدم قطعیت

اولویت	عوامل کلیدی	درصد عدم قطعیت
اول	بازدارندگی	٪۴۰
دوم	هرج و مرج منطقه‌ای	٪۳۴

تجزیه و تحلیل نظر اعضاء گروه مطالعاتی در خصوص میزان عدم قطعیت مهم‌ترین عوامل کلیدی در سناریو جنگ نیابتی حاکی از آن است که عامل کلیدی بازدارندگی با ۴۰ درصد، هرج و مرج منطقه‌ای با ۳۴ درصد، قابلیت تحمیل جنگ ائتلافی با ۳۰ درصد، و نظام سیاسی بین‌الملل با ۲۵ درصد، در این سناریو تأثیرگذار هستند و از بین این عوامل، دو عامل کلیدی بازدارندگی با ۴۰ درصد و هرج و مرج منطقه‌ای با ۳۴ درصد، دو عامل کلیدی دارای بیشترین اهمیت و عدم قطعیت سناریو اول نسبت به سایر عوامل کلیدی محسوب می‌گردند.

نمودار (۲) عدم قطعیت نهایی عامل‌های کلیدی

جدول (۹) عناوین سناریوهای محتمل

شماره	سناریوهای محتمل	عوامل کلیدی	
		بازدارندگی ج.ا.ایران	هرج و مرج منطقه‌ای
۱	نفوذ جریانی	+	-
۲	جنگ نیابتی غیردولتی	+	+
۳	جنگ نیابتی دولتی	-	+
۴	جنگ تلفیقی	-	-

با توجه به دو عامل کلیدی دارای بیشترین اهمیت و عدم قطعیت، (بازدارندگی مناسب جمهوری اسلامی ایران و هرج و مرج موجود در منطقه) با اجماع نظر اعضای خبرگی، سناریو جنگ نیابتی غیردولتی محتمل‌ترین سناریو خواهد بود و با کاهش هرج و مرج منطقه‌ای بهانه برای جنگ نیابتی از بین خواهد رفت و دشمن تمرکز خود را بیشتر به طرف نفوذ جریانی سوق خواهد داد و نفوذ جریانی به اولویت اول دشمنان تبدیل خواهد شد.

گام ششم: داستان‌سرایي یا پربار کردن سناریوها

در گام ششم، با استناد به اطلاعات به دست آمده در گام‌های اول تا پنجم و همچنین نظر اعضاء کارگروه، چهار سناریو متصور می‌باشد که در این بخش به خاطر جلوگیری از حجیم شدن مقاله، صرفاً سناریو جنگ نیابتی غیردولتی با رویکرد بدبینانه به شرح زیر تبیین گردید:

تمرکز جمهوری اسلامی ایران بر پیشران‌های اولویت‌دار مرتبط با این سناریو (فرهنگ دفاعی، توسعه صنایع دفاعی، محور مقاومت و سیاست‌های خارجی ج.ا.ایران) منجر به تقویت عامل کلیدی بازدارندگی (عامل کلیدی خودی) گردیده و با توجه به عامل کلیدی متقابل (هرج و مرج منطقه‌ای)، راهبرد اولویت‌دار دشمنان، تمرکز روی سناریو جنگ نیابتی غیردولتی است؛ یعنی با توجه به بازدارندگی قابل قبول جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای و دنیا، آنا‌رشی موجود در منطقه و مرزهای شرقی و غربی جمهوری اسلامی ایران، شکل‌گیری نظام بین‌الملل جدید (نقش‌آفرینی فعال‌تر روسیه و در مواردی چین) و عدم قابلیت تحمیل جنگ ائتلافی (وضعیت مالی نامناسب و عدم حمایت کشورهای اروپایی)، محتمل‌ترین سناریو، سناریو جنگ نیابتی، از نوع نیابتی غیردولتی است که تحرکات جدید منافقین و تحریک و موج‌سواری بر روی برخی از اعتراضات جزئی مردم به مسائل اقتصادی و مسائل مرتبط با کمبود آب و ... در این راستا انجام می‌شود و سناریوهای نفوذ جریانی، جنگ نیابتی دولتی و جنگ تلفیقی در اولویت‌های بعدی خواهند بود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

همان‌گونه که مقام معظم رهبری در دیدار مورخه ۱۳۹۷/۶/۱۱ فرمانده کل قوا با فرماندهان و مسئولان قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) ارتش مطرح نمودند، "از لحاظ محاسبات سیاسی احتمال وقوع جنگ نظامی وجود ندارد"، دلیلی بر صحت یافته‌های این تحقیق می‌باشد که جنگ نظامی در آخرین اولویت قرار گرفته است.

ایشان با آگاهی بر مسائل سیاسی و نظامی، ضمن برآورد عدم وقوع جنگ، فرمودند؛ "در عین حال (با وجود عدم تحقق جنگ)، نیروهای مسلح باید با هوشیاری و با مدیریت کارآمد و چابک، توانایی‌های انسانی و تجهیزاتی خود را روز به روز ارتقا دهند (بازدارندگی) و بدانند هر گامی که در جهت تقویت آمادگی‌های نیروهای مسلح برداشته شود، یک عبادت و حسنه در نزد پروردگار متعال است" که عیناً فرمایشات ایشان در راستای تقویت بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران (اولین عامل کلیدی این سناریو که بیشترین تأثیر را در تحقق سناریو دارد) می‌باشد و دلیل دیگری بر صحت یافته‌های این تحقیق می‌باشد.

لذا صحنه جنگ محتمل علیه جمهوری اسلامی ایران که دشمنان به دنبال پیاده‌سازی آن هستند، صحنه یا وضعیتی است که کشورهای فرا منطقه‌ای و منطقه‌ای به دلایل مختلف از جمله هزینه بالای جنگ مستقیم، تلفات انسانی، مشکلات اقتصادی و عدم اقناع افکار

عمومی، تمایلی به ورود مستقیم در جنگ را نداشته و با استفاده از زمینه‌های اختلافی موجود و یا ساختگی مثل؛ اختلافات مرزی، فرهنگی، قومی- مذهبی و هویتی بین کشورهای همسایه و یا گروه‌های قومی مذهبی داخلی و خارجی و یا با دستاویز قرار دادن برخی از اقدام‌ها و رفتارهای قانونی ج.ا.ا به بهانه‌های متعدد همچون نقض حقوق بشر، توسعه و نگهداری سلاح‌های کشتار جمعی، توان موشکی و حمایت از تروریسم، به تحریک و تهییج گروه‌های قومی مذهبی و تکفیری برای جنگ با ج.ا.ایران پرداخته و حمایت‌های مالی و اقتصادی، سیاسی و نظامی را از آن‌ها به عمل می‌آورند به نحوی که در ظاهر نایب یا نایبان چنین جنگی به دنبال اهداف خود هستند، اما در واقع اهداف و منافع ملی کشور و یا کشورهای حامی در منطقه تحقق می‌یابد. نمونه‌های جنگ نیابتی هم‌اکنون در کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران در جریان است و دشمنان ما و در رأس آن‌ها آمریکا، رژیم صهیونیستی و عربستان و تعدادی از کشورهای حاشیه خلیج فارس شدیداً به دنبال پیاده‌سازی این سناریو هستند. در پایان با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌گردد:

جمهوری اسلامی ایران ضمن تقویت بازدارندگی خود که دشمنان را مستأصل و ناامید کرده است، تهدیدهای مرتبط با جنگ نیابتی غیردولتی مثل اختلافات بین اقوام و مذاهب، مشکلات اقتصادی و همچنین تنش‌های موجود که بر سر کمبود منابع آب و یا سایر منابع ایجاد شده و باعث تحریک مردم می‌شود را به‌موقع رصد، شناسایی و مدیریت نماید تا دشمنان جمهوری اسلامی ایران را در رسیدن به هدف جنگ نیابتی غیردولتی ناکام نماید.

منابع

- استرایکر، شلدون. و همکاران. (۱۳۷۶). *مبانی روان‌شناسی اجتماعی*، ترجمه؛ جواد طهوریان، مشهد: انتشارات معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی، چاپ اول، جلد ۳، ص ۲۴۱.
- الوانی، سید مهدی. (۱۳۸۶). مدیریت عمومی، تهران: انتشارات نی، چاپ سی و یکم، ص ۱۴۲.
- ایزدی، فواد. (۱۳۹۴). ابزارهای نفوذ و مداخله در سیاست خارجی آمریکا، همایش استحکام ساخت درونی قدرت ملی ج.ا.ایران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- آذربایجانی، مسعود. و همکاران. (۱۳۸۵). *روان‌شناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی*، تهران: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان سمت، چاپ دوم، ص ۳۶۴.
- آقا بخشی، علی‌اکبر. و افشاری‌راد، مینو. (۱۳۸۶). *فرهنگ علوم سیاسی*، تهران: انتشارات چاپار، چاپ دوم، ویرایش ششم، ص ۳۱۴.
- بوشهری، علیرضا. و نظری‌زاده، فرهاد. (۱۳۸۷). *روندهای راهبردی جهانی مؤثر بر دفاع و صنایع دفاعی*، تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی - مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- خوش‌دهان، علی. (۱۳۸۸). *آینده‌پژوهی با تکنیک سناریوسازی*، تهران: انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.
- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. (۱۳۹۴). *چهار نقطه ضعف آمریکا در جنگ نیابتی*، در دسترس از؛ [http: farsi. Khamenei. ir](http://farsi.khamenei.ir).
- رضاییان، علی. (۱۳۸۶). *مدیریت رفتارهای سیاسی در سازمان*، تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم، ص ۷.
- روزنامه کیهان. (۱۳۹۴). شناسه خبر: ۹۹۲۲۰۱.
- ستاری‌خواه، علی. (۱۳۹۳). *آینده‌پژوهی و سناریونویسی کاربردی*، تهران: انتشارات قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) آجا.
- شایان‌مهر، علیرضا. (۱۳۷۹). *دایره‌المعارف تطبیقی علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان، چاپ اول، ص ۶۲۰.
- شوارتز، پیتر. (۱۳۹۰). *برنامه‌ریزی برای آینده در دنیایی با عدم قطعیت*، ترجمه عزیز علیزاده، تهران: انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی، مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- غرباق زندی، داود. (۱۳۸۷). *سیاست خارجی دولت دوم جورج بوش بر علیه ایران*، فصلنامه *مطالعات راهبردی*، ۱۲ (۱).

- فرانزوی، استفن. (۱۳۸۱). *روان‌شناسی اجتماعی*، ترجمه مهرداد فیروزبخت و همکاران، تهران: انتشارات مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ اول، ص ۱۷۸-۱۷۷.
- فرهادی، علی. (۱۳۹۶). سناریوهای نفوذ نرم دشمن در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی*، ۲ (۵): ۱۴۰-۱۱۱.
- کاظمی قمی، حسن. (۱۳۹۴). *دست برتر ایران در جنگ نیابتی*، تهران: انتشارات دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، در دسترس از <http://farsi.khamenei.ir>.
- محمدی، هادی. (۱۳۹۴). گروه بین‌الملل خبرگزاری فارس، ۹۴/۷/۱.
- ملاح، کیکاووس. (۱۳۹۴). جنگ نیابتی، مبانی، علل و اهداف، *مجله سیاسی راهبردی بصائر*، سازمان اداره ع س آجا، شماره ۳۵۲.
- مورهد، گری گوری. و گریفین، ریگی. (۱۳۸۵). *رفتار سازمانی*، ترجمه سیدمهدی الوانی و غلامرضا معمارزاده، تهران: انتشارات مروارید، چاپ یازدهم، ص ۳۸۲.
- نصیرزاده، عزیز و همکاران، (۱۳۹۶). *سناریوهای راهبردی صحنه‌های آینده ج.ا.ا در افق ۱۴۰۴*، پروژه تحقیقاتی مرکز مطالعات راهبردی آجا.
- Christia, F. Dekeyser, E. & Knox, D. (2016). *To Karbala: Surveying Religious Shi'a froI Ir an anI Iral*, Massachusetts Institute of Technology.
- Mike. F. (2007). *Consumer Culture and Postmodernis*, 2nd edition, SAGE Publications Ltd, p83.
- Sylvan, D. & Majeski, S. (2009). *U.S. Foreign Policy in Perspective: Clients, Enemies and Empire*. New York: Routledge.